

Hans Linov og Jens Lampe: Møller på Als. (Forlaget Falken, Åbenrå, 1966). 115 s.

Det er en smuk bog, der her er udsendt om de alsiske møller, og det er en bog, der giver adskilligt mere, end titlen lover. Kort, klart og særdeles overskueligt gives en oversigt over møllevesenets historie fra oldtiden frem til nutiden. Linien er endda trukket ud til nogle bemærkninger om kornets vandring til Danmark, og derefter skitseres, hvad man ved om møller her i landet. Også mølleriets fagudtryk, teknik og problemer gennemgås. Alt i alt er den almindelige oversigt, hvormed bogen indledes, en hel lille håndbog for mølleinteresserede.

Bogens hovedstykke er dog naturligvis en gennemgang af samtlige alsiske møller, kornmøller, pumpemøller, vandmøller, vindmøller, kort sagt alle typer og former af møller, der har eksisteret på øen. Der gives alle de oplysninger, der har kunnet findes frem om dem, og et stort og godt illustrationsmateriale gør bogen anskuelig, samtidig med at det teknisk er blevet et særdeles fint værk. Blot savnes et register til gavn for dem, der ud fra andre referencer end møllernes navne, vil ind i emnet.

Manuskriptet til bogen blev for nogle år siden præmieret ved en konkurrence om lokalhistoriske afhandlinger, som amtskredsen for Sønderborg amt under Historisk Samfund for Sønderjylland udskrev. Hans Linov er selv alsisk møller, mens Jens Lampe er en velkendt lokalhistoriker; hans store viden om Als' historie har støttet Linovs tekniske indsigt. Det færdige resultat er et smukt vidnesbyrd om nytten af sådanne lokalhistoriske initiativer.

H. P. Clausen

Johannes Oldendorphs selvbiografi. En præsteskæbne fra Haderslev i hertug Hans den Ældres tid. Udgivet ved A. Andersen. (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland. Nr. 34. 1966). 169 s.

Pastor A. Andersen vandt megen anerkendelse for sin oversættelse og udgave for nogle år siden af Jacob Fabricius den Yngres optegnelser. Han har nu sat sit sikre kendskab til latinen ind på en udgave af den selvbiografi, som præsten Johannes Oldendorph har skrevet i 1500-tallet.

Oldendorph var født i Haderslev og døde samme sted i 1566. Han uddannedes bl. a. i Wittenberg, hvor han hørte Luther og Melancton. Senere kom han til London, hvor han i Lambeth Palace arbejdede hos ærkebiskopen af Canterbury, Thomas Cranmer, kendt for den villighed, hvormed han bistod Henrik VIII i dennes ægteskabssager. Også København besøgte Oldendorph, og her kom han i forbindelse med Niels Hemmingsen.

En livsgerning søgte han at skabe sig i Haderslev, men hans sind, der undertiden formørkedes og gjorde ham uomgængelig eller rent ud utilregnelig, skabte ham mange vanskeligheder. Både hans oplevelser på rejserne og hans problemer i Haderslev er tydeligt i hans gengivelse præget af hans vanskelige, ofte syge sind. Billedet af den haderslevske gejstlighed i denne periode, da reformationens tanker konsolideredes, er derfor ret så problematisk. Det samme gælder det indtryk, erindringerne giver af hertug Hans og hans gejstlige rådgiver, provst Jørgen Boie.

Selvbiografien har tidligere været anvendt i uddrag af Holger Fr. Rørdam og Th. O. Achelis, men først nu udgives den i sin helhed med både den latinske tekst og en dansk oversættelse. Udgifteren har ret i, at bo-

gens indhold ikke er epokegørende, men den giver dog glimtvis et tidsbillede, og den viser et sygt og vanskeligt gemyt i strid med sig selv og sine omgivelser.

H. P. Clausen

L. S. Ravn: Danskuddannede folkeskolelærere i Nordslesvig under preussisk styre. (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland. Nr. 35. 1966). 131 s.

Gode biografiske hjælpemidler er uundværlige for den historiske forsker. Historisk Samfund for Sønderjylland øgede for nogle år siden rækken af sådanne hjælpemidler med Jens Lampes fortræffelige liste over lærere med eksamen fra Tønder seminarium, og nu forlænges linien med denne oversigt over de danskuddannede lærere i Nordslesvig under preussisk styre.

Fhv. skoleinspektør Ravn har sat sig som mål at fastholde den indsats, som øvedes af de mange lærere, der efter 1864 blev på deres post i Sønderjylland. I en velskrevet indledning gennemgår han den nordslesvigske skoles situation under fremmedherredømmet, og i henseende til lærernes stilling yder han her et værdifuldt bidrag til landsdelens skolehistorie.

Det lader sig ikke præcist afgøre, hvor mange lærere, der efter afståelsen af Sønderjylland nægtede at aflægge den preussiske embedsed og derfor måtte rejse nordpå. Bl. a. afhænger tallet af, om man først tæller edsnægterne fra 1866, da kravet om ed til den preussiske konge rejstes, eller om man tager dem med, der allerede i årene 1864-66 tog afsked med landsdelen.

L. S. Ravn har imidlertid konstateret, at i perioden 1864-68 drog 61 nordslesvigske lærere nordpå, mens

16 gik over i andet erhverv uden at udvandre. Når hertil lægges afgang som følge af alder, død m. v., betød det en meget stor afgang af lærere, som kun kunne opvejes ved, at myndighederne tillod ansættelse af indfødte sønderjyder med hel eller delvis uddannelse fra et dansk seminarium.

Tallene viser, at der var tilstrækkelig mange danskuddannede lærere til at besætte de ledige stillinger. I 1868 sad der i de nordslesvigske ene- og førstelærerembeder på landet ene danskuddannede lærere, og i hele 40-årsperioden fra 1868 til 1908 lå gennemsnittallet for danskuddannede første- og enelærere i de nordslesvigske provstier på mellem 70 og 80 % af det samlede lærertal. For andenlærer-embederne har det antagelig set noget anderledes ud, men hovedindtrykket må dog være, at de danskuddannede lærere meget længe har kunnet øve stærk indflydelse på undervisningen.

Betydningen heraf, fremhæver Ravn, lå først og fremmest i, at nordslesvigerne fik deres uddannelse gennem lærere, som i holdning og synspunkter lå på linie med befolkningen og var en del af den. Direkte kunne lærerne ikke tage del i den nationale kamp, hvis de ville beholde embedet, men indirekte fik de en umådelig betydning for kampens udfald.

I øvrigt skal det fremhæves, at Ravns fremstilling på forbilledlig måde holder sig fri af en alt for håndfast anvendelse af de nationale kategorier. Han fremhæver med rette, at dansk uddannelse ikke uden videre kan sættes lig med dansk sindelag, så lidt som alle med tysk uddannelse var tysksindede. Navnlig var det ikke ualmindeligt, at elever fra den danske afdeling af seminariet i Tønder enten var tyske i forlængelse af deres hjem